

Konteksti, oblici i motivi gračaničke ženske poezije

Otkako je Roland Barthes proglasio smrt autora¹ stvari u književnosti nisu iste. Recimo da se književnost iz prostora zatvorenih struktura i discipline našla na revizionističkom udaru različitih praksi pisanja od filozofije i antropologije pa do psihoanalize i dr. Izgubivši uporište individualnosti i originalnosti koju je autorstvo garantiralo tekstu, književnost je istovremeno odustala od potrage za totalnim istinama. U tom duhu iznikla poststrukturalistička teorija književni tekst razmatra kao heterogen prostor u kojem se razabiru različiti konteksti što u interakciji i prožimanju stalno transformiraju i prestrojavaju značenja teksta.

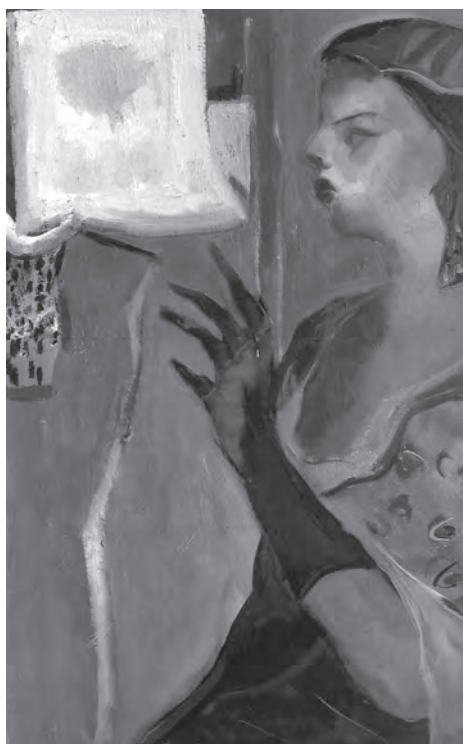
¹ Roland Barthes proglašava smrt Autora, one institucije u književnosti koja je stoljećima predstavljala izvoriste i autoritet u razumijevanju književnog djela. Barthes autora razumijeva kao efekt teksta, tačnije proizvod njegovih relacija i silnica. Autor se rađa kad i tekst, a njegovo ja je *papirnat* ja. U tom smislu tekst je ono što okružuje književnost, svojevrsna *mreža značenja* u kojoj cirkuliraju različita pisma i konteksti pisanja. Shodno tome, autor postaje, da parafraziramo, tek instanica pisanja.

Procesualnost, otvorenost, pluralnost su neke od kategorija presudne u oblikovanju percepcije kako autora tako i čitalaca. Instituciju autorstva, shodno tome, potiskuju taktike propitivanja tekstem/u tekstu instaliranih znanja-rekonstrukcije njime proizvedenih modela realnog. Univerzalne istine i vrijednosti su destabilizirane intenzitetom hedonističkog i pragmatičnog društva koje gleda u virtualno nebo i vjeruje u medijske mitove. Kazano riječima Derride, tvorca revizionističke dekonstrukcije—sve postaje tekst. Sve je podložno zavodljivom diskursu simulacije i slike. Ideja humanističkog poretka koji kroči prema napretku, duhovnom prije svega, oslabljena je intenzitetom drugog—tehnološkog napretka. Drugim riječima, književnost se i sama našla na tržištu. Poredak univerzalnog smijenjen je poretkom globalnog, što dovodi do paradoksa istovremenog fragmentiranja i centriranja istina o Realnom.

Primjedbe o savremenim tokovima u književnosti su neizbježne budući da ak-

centriraju relaciju malih i velikih književnosti, književnih centara i periferija, problematizirajući svakako status književnosti u izmijenjenim kulturološkim uvjetima. Ako je lokalno gravitiralo prema univerzalnom, pojedinačno prema grupnom, dio prema cjelini, margina prema centru, sada se ističe razlika. Postoji otpor prema asimilaciji barem u onom smislu što se lokalno ili pojedinačno nastoji očuvati prepoznatljivim. Istraživanje prostora koji u svojoj živopisnosti unose razliku postaje u najmanju ruku zanimljivo. U tom kontekstu, razumijevanje i problematiziranje gračaničke književnosti, konkretnije poezije i k tome još one koje pišu žene ne može izbjeći određena pitanja. Kako pristupiti književnosti koja može biti zatvorena u vlastitom životu, determinirana lokalnim uvjetima i načinima organiziranja? Kako problematizirati žensku književnost/književnost žena a ne prokliznuti na teren identiteta ženske književnosti, ženskog pisma i dr. Ne determinirajući ga oznakama rodnog i lokalnog ili upravo suprotno—otvarajući ga i u tom smislu?! Dakle, kako nakon priče o poljulanoj vjeri u originalnost pristupiti pisanju koje ispovijedajući intimu vlastitog vremena i prostora vjeruje u izvornost emocije?

Pri ruci bi nam se opet našla teorija o sveprostornosti i sveprisustvu teksta. To je taj paradoks književnosti na koji se ukazuje u posljednje vrijeme: književnost jeste disciplina sa svojim pravilima svojim znanjima i strategijama ovladavanja, no istovremeno ona je i kreacija-roba-predmet-žudnja-čin-afekt. Kako ističe britanski teoretičar kulture Terry Eagleton, sva umjetnost je živopisno pojedinačna „Umjetnička su djela živeći doživljaji, a ne apstraktne doktrine.“² Istražiti koje teme i

pitanja pokreće pismo žena unutar gračaničke kulturne scene, shodno tome, izazov je ne samo u relaciji globalno-lokalno ili elitno-popularno, muško-žensko već i u smislu samog pisanja i komuniciranja u određenom prostoru i vremenu. Biti pisac istovremeno znači biti i čitalac, učesnik u cirkulirajućoj praksi proizvodjenja i konzumiranja predstava o realnom, biti podložan simboličkim kontekstima i u tom smislu igrati igru. Ukoliko bismo u ovom tekstu o književnicama gračaničkog područja i htjeli izbjeći te činjenice, one se potvrđuju unutar njene, takoreći *knjiške* motivacije. Prepoznajemo u sadržaju pročitanih pjesama konvencionalnu tematiku u literarne kontekste. Samim tim, pisanje o pjesnikinjama u okvirima gračaničke stvaralačke tribine, nije vođeno namjerom da se iskaže sud o kvaliteti pjesama, već da se

2 Terry, Eagleton: „Porazi i postignuća“ u Quo-

rum, Zagreb: Naklada MD, 2005., br. 1, str.100

kritički pročitaju i prečitaju konteksti, aspekti i modusi njihovog pisanja.

Odabranoj poeziji se, dakle, pristupa kao fenomenu pisanja koje, iako prirodom svoje produkcije i promocije živu u lokalnim granicama, ne mora imati pridjeve lokalnog. Istovremeno, taj impuls i nerv jednog prostora ili vremena mogao bi ili, recimo tendenciozno, morao biti dio „šarma“ ove poezije. Izuzimajući narodnu pjesmu poniklu u ovom kraju³, moglo bi se reći da na lokalnom planu ne postoji kontinuitet niti određeni background koji bi ovoj književnosti dodijelio sistem, forme ili prepoznatljivi idiom. Ono što bi se moglo izdvojiti kao svojstveno jeziku ove poezije jeste sentimentalno-romantičarski patos koji u pojedinim pjesnikinja proizlazi iz ispovjednog karaktera poezije, a u drugih iz tematike domoljublja ili tradicije i folklor. No i pored nekonzistentnosti i diskontinuiteta gračanička, takoreći, ženska poezija je začuđujuća budući da nastaje u nepoetičnom vremenu instant-emocija i hiperrealnog užitka. Začuđuje također želja i istrajnost pisanja u prostoru i vremenu kojem nedostaje energija stvaralačkog. To svakako nadilazi pitanje kvaliteta ili vrednovanja ove poezije, a u korist njenog postojanja i istrajavanja. Spomenimo neke od pjesnikinja, vjerujući da se književnost na prostoru Gračanice ne iscrpljuje tek u poeziji niti samo u pjesmama ovdje navedenih autorica.

Naziv zbirke pjesama **Seade Delić Plavi san**⁴ simptomatično otkriva senzibilitet ovog pisma u kojem se lirični svijet slutnje susreće sa materijom slike. Ovo je, nai-

me, perceptivna poezija koja u prizoru-slici-predmetu instalira, pokreće određenu atmosferu. Pri tome se u prostoru i relacijama unutar njega sugeriraju kompleksi unutarnjih stanja i raspoloženja. Taj, rekli bismo, matoševski ambijent poravnatog svijeta u kojem „strše“ određeni predmeti razbijajući harmoniju prostora – asocira raspolućenost i nemire. Stihovi otvaraju perspektivu u kojoj je pokret i daljina ali i tjeskoba. Pred nama je svijet lirski pikturalan, koloritan u svojoj čežnji. Uzmimo za primjer naslovnu pjesmu „Plavi san“:

*Pogledaj me u dušu,
otvori jezera svoja plava,
zaplovi morima mojih misli
i nikad ne dotakni
hridine stvarnosti.
Otkrij nabujale vode u meni
i zaplovi gondolom ljubavi
možda se tamo, na ušću sretnemo,
u plavom snu o Veneciji.
(„Plavi san“, 2001., str. 11)*

Smisao se tka u imaginariju prošlog u sjećanjima i slutnjama dok tjeskobna sadašnjost postaje nedostatna za sreću. Nije, stoga, slučajno što se kao simboličko mjesto ispunjenja imenuje Venecija, grad osmišljen i svakodnevno oživljavan prošlošću. Upravo se taj paradoksalni susret prošlog i živućeg odvija u poeziji Seade Delić. Njena pjesma je itekako svjesna vremena i prolaznosti, no na takav način da prošlost postaje prostor na koji se projektiraju želje, čežnje i htijenja subjekta pjesme. Sadašnjost je hladna, iščitava se u predjelima tame i dimenziji dubine, u metaforama kamena, stijene, hridi i dr. Istovremeno, u sprezi postojanog i nemirnog (stijena-ptica), čvrstog i krhkog (kamen-leptir) sugerira se osjećaj otuđenosti i raspolućenosti koji karakterizira većinu pjesama.

3 Vidi Djedović, Rusmir: „Gračanica u narodnim pjesmama i sevdalinkama“ u *Gračanički glasnik*, Gračanica: Monos, 2005., br. 19, str. 62.-74.

4 Delić, Seada: *Plavi san*, Gračanica: BKZ Preporod, 2001.

*Zora se javlja u dnu dalekog neba
razbijam riječi o hridinu stvarnosti
Bacam ih dolje u duboku bezdan
bez snova i nadanja.*

*Potopiću snove u modru rijeku
tamo ispred vrata snova.*

*Odnijet će ih u duboki bezdan
možda krila galebova.*

(„Bacit' ću riječ“, 2001., str. 30)

*Odvija se vrijeme i zamku plete
čini mi se korača kroz maglu.*

*Nabrekle oči pogledom praznim
miluju budućnost,*

u pukotinama kamenjara.

*(„U pukotinama kamenjara“, 2001.,
str. 21)*

Ovakva atmosfera počiva, opet, na spoznajni utemeljenosti u vremenu i prostoru, predodređenosti u tom smislu i rezignacije usljed svega. Istovremeno, ravan neminovnog proticanja i usredištenosti prostorom, prevazilazi se simboličkim motivom ptice. U njemu se koncentrira misao o nadilaženju prostornih i vremenskih determinanti mogućnostima vlastite kreacije.

Zovem te daleka ptico!

Donesi mi topli vjetar u krilima.

Ja ću čekati do vječnosti.

I biću samo riječ.

Što čeka u tebi

budjenje pjesnika.

(„Biću riječ“, 2001. str.41.)

Općenito, zbirka *Plavi san* obojena je melanholijom koja uz stišanu intonaciju, pretežno noćuralni pejzaž te sliku u kojoj je akcentirana daljina – kreira atmosferu samotnosti i otuđenja. Međutim svi ti motivi prelamaju se unutar generalnog motiva ove zbirke a to je ljubav. Osjećaj otuđenja i neispunjenosti proizlazi upravo iz nemogućnosti realizacije erosa koji je, takore-

ći, anahron – njegovo vrijeme je prošlost („Gdje su prošli dani“, „Da li ću moći“). Otuda se u većini pjesama motiv ljubavi susreće sa motivom vremena i spoznajom o disharmoniji pojedinačnog-ljudskog ritma i onog prodornog i nezaustavljivog ritma prirode. Krhkost subjekta i njegova, čini se samovoljna izolacija u imaginarne prostore sna-prošlog proizlazi upravo iz te spoznaje.

Upitat ću vrijeme

gdje je sakrilo bezglasnu sreću?

Ne, neće mi reći,

jer vrijeme je čarobnica stara.

Što oslika moju crnu kosu

srebrnastim bojama slikara.

(„Upitat ću vrijeme“, 2001., str. 13)

A ko sam ja?

Tek zrnice prašine.

Iskra što svijetli

u vatrometu snova.

A ti si, plavi san,

nošen krilima galebova.

(„A ko sam ja“, 2001., str. 38.)

... Ja sam samo leptir

polomljenih krila.

(Ja sam samo..., 2001., str 37)

Kad je u pitanju metričko ustrojenje ovih stihova, pjesme nemaju čvrstu ritmičku organizaciju, rime su sporadične, a ritam razvodnjen čestim prekoračenjima. Rekli bismo poezija bliska modernističkom izričaju. Međutim, ono što joj daje „aromu“ klasičnog jeste metafora koja nerijetko zazvuči poznato i koja je ponikla iz rekvizita romantizma. Opet bi se ovakav izričaj mogao pojasniti motivacijskim sklopom pjesama u kojim se stapa moderna svijest o samoći i otuđenosti sa romantiziranom tematikom ljubavi, uz scenarijo noći i prirode. Prepoznatljiva je u ovoj po-

ezijski njen slikovitost, čini se zapravo da su boja i slika pokretači stiha, mustra na koju potom dolaze riječi.

Dvije zbirke pjesama **Nisvete Kantardžić** *Prozori srca* (Gračanica: BKZ „Preporod“, 2002.) i *Samoća u tmini* (2004.) razlikuju se ne toliko u sadržajnom smislu koliko u kvaliteti pjesama. Prvu zbirku ispjevanu u formi poetskog dnevnika karakterizira nesređenost stihova, kako u aspektima forme, tako i u aspektima sadržaja. Naime, koncept nagomilavanja tematike u suštini je svojstven tekstovima koji imaju dnevnički karakter. Pjesme su tendenciozne u nakani prosvjedenja, determinirane i podređene porukom. Zbirka *Samoća u tmini*⁵, međutim, već potvrđuje nauk da je poezija zadovoljstvo, ali i vještina kojom se ovladava. Kako ističe Chantal Chawaf, pisanje „jest postavljanje u tekst napora da se strukturira, da se organizira ono što ćemo morati neprestano vječno da organiziramo“.⁶ Uspjela u kompoziciji, preciznija u izričaju i konciznija u sadržaju, druga zbirka Nisvete Kantardžić demonstrira upravo efekt strukturiranosti. U njoj autorica uspostavlja vlastiti izraz, ovaj put više očit u organizaciji stiha. Zanimljivo je da pjesma postaje svojevrsna hibridna forma: stih koji je razigran i metrički slobodan, ali sa rimom nagomilanom u tolikoj mjeri da pjesma zvuči kao ispjevana u jednom dahu. No, ne može se oteti utisku da je rima ovdje nerijetko vještačka–rob rimovanja, što čini da pojedine pjesničke slike djeluju nasilu ukomponirane i neprirodne. Ipak, za razliku od pjesama u zbirci *Prozori srca* koje su, uglavnom, ispjevane u

afektu različitih raspoloženja – ove druge se kroje rezignirajućom mirnoćom. Iako bi se, s obzirom na specifičnost forme u kojoj piše, ova poezija mogla nazvati modernom, pjesme su motivacijom i kompozicijom, dinamikom izraza i refleksivnošću bliže senzibilitetu lirskog. Relacije prirode i čovjeka, kosmičko i prolazno, zapitanost nad vremenom i prostorom te sudbina Univerzuma, motivi su ove lirike. Većina pjesama postavlja pitanje smisla nalazeći ga, uglavnom, u spajanju sa principima svijeta – Apsoluta, u ljubavi prema svojini i svome i sl. Smisao se nalazi i u domišljanju transcendentnog, ali i ljepoti onog svakidašnjeg. Ima ga, dakako, i u pisanju. U pisanju paradoksi svijeta bivaju pomireni, promišljeni, prevedeni u riječ i samim tim svedeni na mjeru čovječnog.

No, bez obzira na filozofsku potku ovih stihova – općenitost u tom smislu, uronjenost u onostrano i nesvakidašnje – pjesme Nisvete Kantardžić opisuju i konkretan prostor, oživljavaju jedno vrijeme i daju glasa izvjesnoj egzistenciji. One su produkt nastojanja da se energija trenutka pretoči u stih i da se na taj način preživi („Buđenje“). Nije, stoga, slučajno da se ovdje susreću velike i male stvari, vječne i male živuće dileme. Simptomatično je u svemu tome da samoća i nostalgija prevladavaju, koliko i svijest o prolaznosti i vremenitosti. Samoća je, čini se, i izbor subjekta artikuliranog ovom poezijom. To je očito u pjesmi „Vrijeme ne čeka“ koja misao o prolaznosti prevodi u osjećaje nepovredivosti i samozadovoljstva, ojačane upravo samoćom. No, samoća je također i neprirodna i nemila, nametnuta:

*Katkad,
podignem pogled
sa knjige,*

5 Kantardžić, Nisveta: *Samoća u tmini*, Kujundžić: Lukavac, 2004.

6 Chawaf, Chantal: „Nije li književnost...?“ u Republika, Zagreb: Društvo književnika Hrvatske, 1983., br. 11-12, str. 139.

glavu iz sna.
*A znam, nema nikoga
 ko će mi reći
 da sam lijepa.*
 („Svjetlost postoji jer postoji tmina“,
 2004., str. 70)

Ovdje je samoća predočena kao **odsustvo**, odsustvo drugosti koja omogućava izvjesne identifikacije. Pjesma je zanimljiva jer se u njoj susreću dva aspekta ove zbirke: prvi koji se naslanja na univerzalističke teme smisla i samim tim biva općenitiji, i drugi koji pitanje smisla konkretizira, slikajući ga u granicama pojedinačnog i živućeg. Prvobitnu simboliku uznesenosti, svjetlosti i daljine, smjenjuje konkretna slika žene nadnesene nad knjigu i jasna misao samoće i otuđenosti. U konačnici, ti osjećaji dominiraju zbirkom bilo da je u pitanju otuđenost čovjeka u poretku koji gubi humanistička načela, bilo da je u pitanju otuđenost i ogradenost u vlastitom životu. Preispituje se smisao ljudskog u narastajućem osjećaju ugroženosti istog.

*Ne može Život
 da me shvati
 a ja mu više
 ne mogu dati.*
*Živote, Živote,
 Žena
 sam
 i
 Mati.*
 („Život je diplomat“, 2004., str. 19.)

Motiv raskola dominira i ovom pjesmom. Komponiranjem stiha koji se prelama režući liniju misli i ritam izraza pojačava se dramatičnost emocije. Naposljetku, pjesma skraćena rezignirajućom vokacijom života, odnosno njemu imanentnog poretka u kojem bi pozicija žene i majke

podrazumijevala totalitet iskustva požrtvovanosti. Zanimljivo je ovdje gradiranje i nijansiranje ženskog iskustva time što se pozicija žene odvaja od uloge majke. Pokazuje se da je model majke, unutar kojeg je, uglavnom, predstavljena žena tek jedna u nizu mogućih identifikacijskih pozicija žene. Samim tim, ona je dvostruko otuđena u poretku života, kao žena i kao majka.

Pjesme ciklusa „Razglednice“ pored tematike zavičaja, osjećaja bliskosti i ponosa – donose i nostalgiju, očitavanu u iskustvima otuđenja i izmještenosti.

*Avlija miruje.
 Niko ne gazi.
 Ruši se krov, na magazi.
 U starom leđenu,
 pauk drijema.
 Svojim je vezom
 Mušepke zatvorio.
 I džam razbijen.
 Nikoga nema.*
 (Avlija, 2004., str. 45.)

Nostalgija je produkt spoznaje o iščezavanju jednog obrasca života sa kojim se identificira ova pjesma. Oblici poznatog svijeta su sve tanji, istrošeni, nedostatni i anahroni. Slike i predmeti prošlog asimiliraju se sa osjećajem otuđenja u ovovremenu i žudnjom za sigurnošću i bliskošću onovremenog. U suočenju sa tim pitanjima pisanje Nisvete Kantardžić ujedno postaje oblik mirenja sa svijetom i sobom u svijetu, što naposljetku i doprinosi tome da stihovi odišu mirnoćom i protočnošću.

Pjesme **Atife Dolinar – Terzić** ispisane su u jeziku tradicije, nadahnute folklorom i u tom smislu živopisne i osebnije. Tradicionalni oblici života, ljepota prepoznata u njegovim običajima i ritualima – vraćanje jeziku i svjetonazoru djedova, osnovne su odlike njenih zbirki (*Na nebu zasja zvijez-*

da nova 2000., *Sehara moje majke* 2000., *Radi čovječenja do očevječenja* 2006.). Istovremeno, misao o čovjeku i njegovoj sudbini, refleksije o Apsolutu i kosmičkoj dimenziji svijeta – česte su teme ove poezije. Postaje zanimljiv obrazac unutar kojeg Atifa Dolinar tumači smisao Univerzuma, vrativši se okvirima arhetipa i prapovijesti deskribirane u svetim knjigama. Na taj način se smisao i misija čovjeka povezuje sa temeljnim postulatima teološkog tumačenja svijeta, sažetim unutar riječi vjera. Moglo bi se zapravo konstatirati da su riječi vjera, povjerenje i privrženost ključne riječi ovog opusa. Uzmimo za primjer zbirku *Na nebu zasja zvijezda nova*⁷ koja posredujući priču o Ibrahimu a.s. i njegovim potomcima simbolički skicira ideju kosmičkog zajedništva i bratstva.

*Ja sam vama svima po ocu tetka
iz jednog od davnih vremena –
moje je mjesto bilo uz prijesto
oca moga plemena.
Ibrahima – Božijeg Halila.
(Na nebu zasja zvijezda nova, 2000.,
str. 11)*

U navedenim stihovima se ispisuje genealogija jednog roda i gradi identifikacija unutar istovjetnog porijekla – čovjeka kao bića određenog i izdvojenog u misiji ljudskosti, požrtvovanja i poniznosti principu Apsoluta. Ime i titula tetke koju preuzima subjekt ove poeme je metonimija bliskosti, oznaka civilizacijskog srodstva, te sklonosti i odanosti takvom naslijeđu.

*Ja sam tetka Ismailovih i Ishakovih
potomaka,
svih vremena, svih plemena, svih
civilizacija,*

i svih generacija.

Ja sam ta žena.

*(Na nebu zasja zvijezda nova, 2000.,
str. 77)*

Protumačena u kontekstu ovih ključnih stihova, poema o Ibrahimu naglašava zapravo genealogiju ljudskog koje se, bez obzira na kulturološke razlike, kreira unutar kosmičke karme iskušenja, žrtve, odricanja i nagrade. Međutim, iako autorica postavlja širi univerzalni–preciznije humanistički okvir poezije/poeziji, oblici smisla svijeta i čovjeka konkretiziraju se nerijetko u granicama vlastite tradicije. U zbirci *Radi čovječenja do očevječenja* (2006.) koja na neki način objedinjuje i sažima poetska usmjerenja i tematiku stvaralačkog opusa A.D.Terzić, naći će se pjesme koje izražavaju odanost i poniznost tek Jednom i Jedinom, zatim pjesme ispjevane u tradiciji sevdalinke i one koje izražavaju ponos usljed porijekla i pripadnosti.

*Znala sam da imam ostavštinu,
Zabačenu, negdje zatrpanu.
(Sehara moje majke, 2000. str. 7)*

Navedeni stihovi su moto zbirke pjesama *Sehara moje majke*⁸ koja pjeva tradiciju nena, majki, dakle žena. Zanimljiva je upravo u tom smislu što je ispjevana u tonu egzaltiranosti i očuđenja nad otokrićem majčinog naslijeđa koje, opet, demonstrira bogatstvo i rafiniranost tradicije općenito.

*Moj narode, pa naše su nene
u naj vakat a bile pismene!
(Sehara moje majke, 2000., str. 43.)*

Posebnost ove zbirke u odnosu na ostale je njena okrenutost ženskoj dimenziji tradicije, namjera da se u pjesničkoj

⁷ Dolinar-Terzić, Atifa: *Na nebu zasja zvijezda nova*, Gračanica: Grin, 2000.

⁸ Dolinar-Terzić, Atifa: *Sehara moje majke*, Gračanica: Grin, 2000.

slici predoči bogatstvo ženskog folklora. U stilu narodne pjesme sevdalinke te jezikom nena, pjesnikinja gradi dijalog sa ženskim naslijeđem koje se pokazuje bogatim i osebnim. Ono što ova poema naglašava jeste činjenica o postojanju i njegovanju autentične ženske kulture, pismenosti i u tom smislu vjerodostojnog temelja identitetu bosanske žene, Muslimanke.

Naposlijetku moglo bi se reći da su pjesme Atife Dolinar Terzić, crpeći vrednote tradicionalnog svijeta, istodobno progovorile simbolima baštine i njenim jezikom. Pjevajući o slavi prošlog, ljepoti običajnog svijeta te rasplićući velike priče porijekla i povijesti, Terzićeva je bliska epskom obrascu. To naposljetku potvrđuje kompozicija i sadržaj njenih pjesama, organiziranih u narativnom ritmu, ispjevanih u obrascu mita, uzvišenim tonom, a iz svijesti o pripadnosti. Na tim osnovama nastale su pjesme-slikoviti fragmenti neiscrpne priče o kulturi, povijesti i identitetu.

Da gračanička književna zajednica iznenađuje ne samo energijom koju ispoljava u općenitoj kulturnoj depresiji, nego i raznovrsnošću interesa koje pokazuje – potvrđuje i zbirka pjesama za djecu **Lejle Kadić** *Što ja nemam čarobna krila* (Tuzla: Bosanska riječ, 2005.). Time gračanička književnost postaje bogatija u smislu stvaralaštva za djecu koje je potisnuto i marginalizirano u vremenu nedostatne književne produkcije, ali i recepcije. U nizu melodioznih pjesama, uz duhovite „zaplete“, nižu se prizori i prostori iz dječjeg svijeta. Iako se nerijetko natežu poruke i pouke o dobrom i poslušnom djetetu, pjesnikinja ispisuje i pjesmice u kojima se temperament i energija djetinjstva ne pravdaju pred konvencijama odraslih. Nestasluk i nemir su predočeni kao samorazumljivi pratioci dječjeg svijeta. Te i takve

pjesme i nose draž ove zbirke. Ukoliko se izostave pjesme koje podliježu potrošačkoj kulturi vremena („Jedan je Cappy“), recimo da je zbirka izrazila i predočila svježinu i razigranost dječjeg svijeta.

Zaključak

Poezija gračaničkih pjesnikinja potvrđuje misao da književnost živi životom poput organizma. Katkad troma i vremenita, pomirljiva i linearna, katkad neobično halapljiva u potrebi uzimanja i recikliranja tekstova. U svemu tome ona može biti mazna i draga, temperamentna i svojeglava, subverzivna i drugačija. Književnost koju stvaraju ovdje spomenute autorice više je u znaku nastavljanja jedne tradicije pisanja koja se oblikuje unutar univerzalističkog poretka, a na vrednotama humanosti, istine, razuma i sl. Iako su u pitanju većinom ispovjedne pjesme, svijet koji otkrivaju nije ekskluzivan niti specifičan, već u znaku tipiziranih, „uknjiženih“ motiva intimne ljudske povijesti (samoća, otuđenje, prolaznost i sl.) S druge strane, taj kompleks unutarnjeg, spoznajnog, intimnog objektivira se na slikama, prizorima i simbolima iz prirode što pjesmama daje izvjesnu egzotiku. Međutim, sve to „zvučiči“ isuviše knjiški, *već viđeno* i sl.

Spomenimo, također, da tu ima i pjesama koje su uspjele, mada u naznakama, progovoriti „iskosa“, napuštajući liniju općenitosti i skrenuvši u kontekst pojedinačnog, konkretnog, specifičnog i sl. Naspram asimilirajućeg svijeta univerzalnih predodžbi i predstava o čovjeku, one skreću u tobože nepoetičnu realnost malih svjetova i konkretnih živućih situacija, u uglove-viđenja-glasove-muke „običnih“ identitetskih pozicija (žene, majke, djeteta i sl). Priznat ćemo te su pjesme ili bar stihovi najprivlačniji.

Budući da se ovdje problematizira poezija žena koje stvaraju u specifičnom prostoru i vremenu, nameće se samo po sebi pitanje književnosti koja bi afirmirala upravo te kvalitete. Naime, malobrojni su stihovi koji progovaraju o smislu, mogućnostima ili granicama života koji/koje se otkrivaju upravo iz činjenice bivanja ženom. Pri tome se ne misli na „povišeni pritisak“ i ton relacije muškarac-žena, nego na potrebu da se razlikujuća, nova, neartikulirana povijest „male“ priče i sudbine čuje i u ovakvoj poeziji. Ovdje se ne poriče da takvih stihova ima, već naglašava njihova nadglasanost općenitim, isprofiliranim temama. Priča o identitetima i razlikama je nezaobilazna i posebno privlačna u vremenu medijske ekspanzije i svakodnevnih kreiranja identitetskih pozicija u filmovima, serijama i drugim emisijama. Istovremeno, dok procesi globalizacije centriraju i tipiziraju perspektivu, pismo o ekscentričnom, posebnom u svojoj egzistenciji decentriranosti tvori alternativu galopirajućem procesu unifikacije. U tom smislu i književnost Gračanice bi mogla osvježiti tematiku ili aktualizirati svoje pisanje.

No, važno je još jednom napomenuti da stvaralačka energija spomenutih pjesnikinja začuđuje u uvjetima neadekvatne recepcije i sveopće inertnosti. Pjesme se nameću kao vrijednost samim tim što vrše, recimo, pionirski posao afirmiranja i promoviranja književnosti i literarnog općenito. Kao što je već izrečeno u književnosti *Bog nasljeđuje Boga*, *Knjiga nasljeđuje Knjigu*.

Izvori:

1. Delić, Seada: *Plavi san*, Gračanica: BKZ Preporod, 2001.
2. Dolinar-Terzić, Atifa: *Na nebu zaslja zvijezda nova*, Gračanica: Grin, 2000.
3. Dolinar-Terzić, Atifa: *Sehara moje majke*, Gračanica: Grin, 2000.
4. Dolinar-Terzić, Atifa: *Radi čovječenja do očovječenja*, Gračanica: Grin, 2006.
5. Kantardžić, Nisveta: *Prozori srca*, Gračanica: BKZ Preporod, 2002.
6. Kantardžić, Nisveta: *Samoća u tmini*, Kujundžić: Lukavac, 2004.
7. Kadić, Lejla: *Što ja nemam čarobna krila*, Tuzla: Bosanska riječ, 2005.

Literatura:

1. Belsey, Catherine: *Poststrukturalizam*, Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2003.
2. Barthes, Roland: *Roland Bart po Rolanu Bartu*, Novi Sad: Svetovi, 1992.
3. Djedović, Rusmir: „Gračanica u narodnim pjesmama i sevdalinkama“ u *Gračanički glasnik*, Gračanica: Monos, 2005., br. 19, str. 62.-74.

Citirana literatura:

1. Chawaf, Chantal: „Nije li književnost...?“ u *Republika*, Zagreb: Društvo književnika Hrvatske, 1983., br. 11-12, str. 139.-145.
2. Terry, Eagleton: „Porazi i postignuća“ u *Quorum*, Zagreb: Naklada MD, 2005., br. 1, str. 100.-124.